

TÜRKİYE'NİN ORTA ASYA ENERJİ POLİTİKALARINDAKİ ROLÜ: JEOPOLİTİK REKABET VE BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ

TÜRKİYE'S ROLE IN CENTRAL ASIA'S ENERGY POLICIES: GEOPOLITICAL COMPETITION AND REGIONAL COOPERATION

Arzu AL

arzu.al@marmara.edu.tr

0000-0002-3287-3661

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi

Received: 27.10.2024

Kabul Tarihi

Accepted: 18.12.2024

ÖZ Orta Asya, enerji kaynaklarının bolluğu ve jeopolitik önemi nedeniyle küresel enerji piyasalarında kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye ise hem bu kaynaklara erişim hem de enerji koridorları üzerindeki konumu ve bölge ile olan tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle bu rekabetin önemli bir aktörü haline gelmiştir. Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin bölgedeki enerji arzı ve güvenliği üzerindeki baskın rolü, Türkiye'nin manevra alanını etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Türkiye, enerji arz güvenliğini artırmak amacıyla Orta Asya'daki enerji kaynaklarına erişimi ve bu kaynakların uluslararası piyasalara taşınmasında önemli bir transit ülke olma rolünü üstlenmiştir. Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerjiye geçiş stratejileri ve enerji çeşitlendirme politikaları, Türkiye'nin bölgedeki konumunu güçlendirme fırsatları sunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin enerji koridoru olarak yükselen rolü, hem enerji güvenliği açısından hem de bölgesel işbirliği süreçlerinde önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji politikaları bağlamında oynadığı stratejik rolü, bölgedeki jeopolitik rekabet ve işbirliği dinamikleri çerçevesinde analiz etmektir. Aynı zamanda çalışma, Orta Asya'nın enerji kaynakları ve bu kaynakların uluslararası piyasalara erişimi üzerindeki etkileri, Türkiye'nin enerji güvenliği açısından neden kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel İşbirliği, Enerji Güvenliği, Jeopolitik Rekabet, Orta Asya, Türkiye.

ABSTRACT Central Asia plays a critical role in global energy markets due to its abundance of energy resources and geopolitical significance. Türkiye, on the other hand, has become a key actor in this competition owing to its access to these resources, its strategic location on energy corridors, and its historical and cultural ties with the region. The dominant role of global actors such as Russia and China in the region's energy supply and security constitutes one of the primary factors influencing Türkiye's room for maneuver. In an effort to enhance its energy supply security, Türkiye has assumed the role of a significant transit country, facilitating access to Central Asian energy resources and their transport to international markets. The European Union's strategies for transitioning to renewable energy and its policies for energy diversification present opportunities for Türkiye to strengthen its position in the region. In this context, Türkiye's emerging role as an energy corridor is considered a vital element both in terms of energy security and regional cooperation processes. The aim of this study is to analyze Türkiye's strategic role in the context of its energy policies in Central Asia, within the framework of geopolitical competition and cooperation dynamics in the region. Additionally, the study seeks to highlight why Central Asia's energy resources and their accessibility to international markets are essential for Türkiye's energy security.

Keywords: Regional Cooperation, Energy Security, Geopolitical Competition, Central Asia, Türkiye.

1. GİRİŞ

Orta Asya, tarih boyunca ticaret yollarının kesiştiği, farklı kültür ve uygarlıkların buluştuğu bir bölge olmuştur. Bu bölge, özellikle İpek Yolu güzergahı boyunca, ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve ticaretin artmasıyla dünya sahnesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Enerji kaynaklarının, özellikle petrol ve doğalgaz rezervlerinin zenginliği ile de stratejik olarak dikkat çekici hale gelmiştir (Stošić, 2023: 45). Orta Asya'nın bu kaynakları, Batı Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan büyük bir enerji koridorunun temel taşlarını oluşturmaktadır. Bölgedeki enerji güvenliği ve dış yatırımlar, sadece Orta Asya ülkelerinin değil, dünya ekonomisinin önemli gündem maddelerinden biridir (Özkan, 2010: 33).

Orta Asya'nın coğrafi özellikleri ve ekonomik potansiyeli, ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin giderek artmasına neden olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan hızlı teknolojik ve siyasi gelişmeler, bölgedeki ülkeleri birbirine daha da yakınlaştırmış, sınır ötesi iş birliği ve ekonomik entegrasyonu teşvik etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlık kazanan Orta Asya ülkeleri, küresel ticaretin ve enerji politikalarının önemli aktörleri haline gelmiştir (Batsaikhan ve Dabrowski, 2017: 301). Teknolojik gelişmelerin, özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerin etkisiyle, eskiden büyük mesafelerle ayrılmış olarak görülen Orta Asya ülkeleri arasında fiziksel ve ekonomik yakınlık gün geçtikçe artmıştır. Bu gelişmeler, aynı zamanda bölgenin küresel ekonomiye entegrasyonunu hızlandırmış ve bölgeyi jeopolitik olarak daha stratejik bir konuma yerleştirmiştir (Kasım, 2020: 56). Türkiye hem tarihsel hem de kültürel bağları nedeniyle Orta Asya ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmuş, bölgedeki enerji politikalarında öne çıkan bir aktör haline gelmiştir.

Orta Asya ile Türkiye arasındaki ilişkiler, tarihsel bağları ve ortak kültürel geçmişi temel alarak şekillenmiştir. Türk devletleri halklarının Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri, tarihsel bağların kökenini oluşturan önemli bir unsurdur. Bu kültürel ve tarihsel miras, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleriyle diplomatik, ekonomik ve enerji alanındaki işbirliklerine zemin hazırlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye, bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini hızla geliştirmiş ve bölgedeki Türk Cumhuriyetleri ile stratejik ortaklıklar kurma yoluna gitmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik politikası, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" vizyonu ile şekillenmiştir. Bu dönemde Türkiye, Orta Asya ülkeleri ile ekonomik, kültürel ve siyasi işbirliğini derinleştirmeye yönelik adımlar atmış, bu bağlamda enerji işbirlikleri de önemli bir yer tutmuştur (Yüce, 2022: 35). Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı gibi projeler, Türkiye'nin Orta Asya ile enerji ilişkilerini güçlendiren önemli girişimlerden biri olmuştur. Bu projeler, Türkiye'nin enerji arz güvenliğini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'yi bölgesel bir enerji koridoru haline getirmiştir.

Bölgedeki jeopolitik rekabetin yoğunlaşması, Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji politikalarının yönünü ve kapsamını da etkilemiştir. Özellikle Rusya ve Çin'in bölgedeki güçlü etkisi, Türkiye'nin hareket alanını daraltmış; ancak Türkiye, bu rekabette kendine özgü bir strateji geliştirerek bölgedeki varlığını sürdürmeyi başarmıştır (Huseynov, 2017: 339). Rusya'nın Orta Asya üzerindeki tarihsel etkisi, enerji altyapısının büyük ölçüde Moskova'nın kontrolünde kalmasına neden olmuş, ancak Türkiye, Orta Asya'nın enerji kaynaklarının alternatif güzergahlar üzerinden Batı'ya ulaştırılmasında kritik bir rol oynamıştır. Çin ise Orta Asya'da "Bir Kuşak, Bir Yol" (Belt and Road Initiative) ile etkisini artırmış ve bu girişim sayesinde enerji koridorlarını genişleterek

hem enerji arz güvenliğini sağlamış hem de Orta Asya ülkeleri ile güçlü ekonomik bağlar kurmuştur (Rolland, 2017: 93). Türkiye, bu rekabet ortamında hem Avrupa Birliği ile hem de bölge ülkeleriyle enerji güvenliği temelli işbirliklerini artırmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin bölgedeki tarihsel bağları ve jeostratejik konumu, bu tür işbirliklerinin güçlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Literatürde yer alan Bahar Özsoy, Esra Banu Sipahi ve Yusuf Sayın'ın "Orta Asya'da Enerji Politikaları ve Küresel Rekabet Bağlamında Türkiye'nin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme" isimli makalesinde, Türkiye'nin Orta Asya'nın enerji politikalarındaki ve küresel rekabetteki rolü değerlendirilmektedir. Bölgedeki petrol ve gaz kaynaklarının önemi vurgulanmış ve Türkiye'nin Türk devletleriyle işbirliği yoluyla bölgesel işbirliğini geliştirmeyi ve enerji piyasalarında küresel rekabeti azaltmayı nasıl amaçladığı tartışılmıştır. Çalışma, özellikle jeopolitik zorluklar bağlamında, enerjiyi Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasında potansiyel bir birleştirici faktör olarak vurgulamaktadır (Özsoy vd., 2022). "The Power of the Quiet? Turkey's Central Asia Strategy" adlı çalışmasında Seçkin Kösmen, Türkiye'nin Orta Asya'ya yaklaşımını bölgedeki stratejik çıkarlarına odaklanarak değerlendirmektedir. Türkiye'nin, özellikle Özbekistan'ın 2016'da liderlik değişikliğinden sonra, Orta Asya ülkeleri arasındaki etkisini güçlendirmek için açık siyasi veya askeri katılım yerine yumuşak güç, ekonomik işbirliği ve kültürel bağlardan nasıl yararlandığının altı çizilmektedir. Türkiye'nin Orta Asya devletleriyle ortaklıklar kurma çabaları, bölgedeki daha geniş bir jeopolitik rekabetin bir parçası olarak çerçevelenmektedir (Köstem, 2019). Sanja Stošić, "Geopolitical Dimension of the Old and the Modern Silk Road" adlı çalışmasında ise tarihi İpek Yolu'nu Çin'in modern "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi ile karşılaştırmaktadır. Çin'in bölgesel bağlantıyı, finansal ve teknolojik hizmetlerin akışını ve artan jeopolitik etkisini geliştirme çabaları da bu eserde incelenmektedir. Makale, modern İpek Yolu'nun, geçmiş, şimdiki ve gelecekteki jeopolitik projeksiyonlarını birbirine bağlayan ve Çin'in küresel diplomasi ve ticaretteki rolünü vurgulayan küresel düzendeki bir değişimi temsil ettiğini savunmaktadır (Stošić, 2023).

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Türkiye'nin Orta Asya ile olan tarihsel bağları, bölgenin enerji güvenliği ve jeopolitik dengeleri açısından önemli bir stratejik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları ve Türkiye'nin bu kaynakları uluslararası pazarlara ulaştırmadaki transit ülke rolü, Türkiye'nin enerji güvenliği politikasının merkezinde yer almaktadır. Bu tarihsel ve stratejik ilişkiler, Türkiye'nin bölgedeki enerji politikalarının derinleşmesine ve rekabetçi bir jeopolitik ortamda konumunu güçlendirmesine katkı sağlamaktadır.

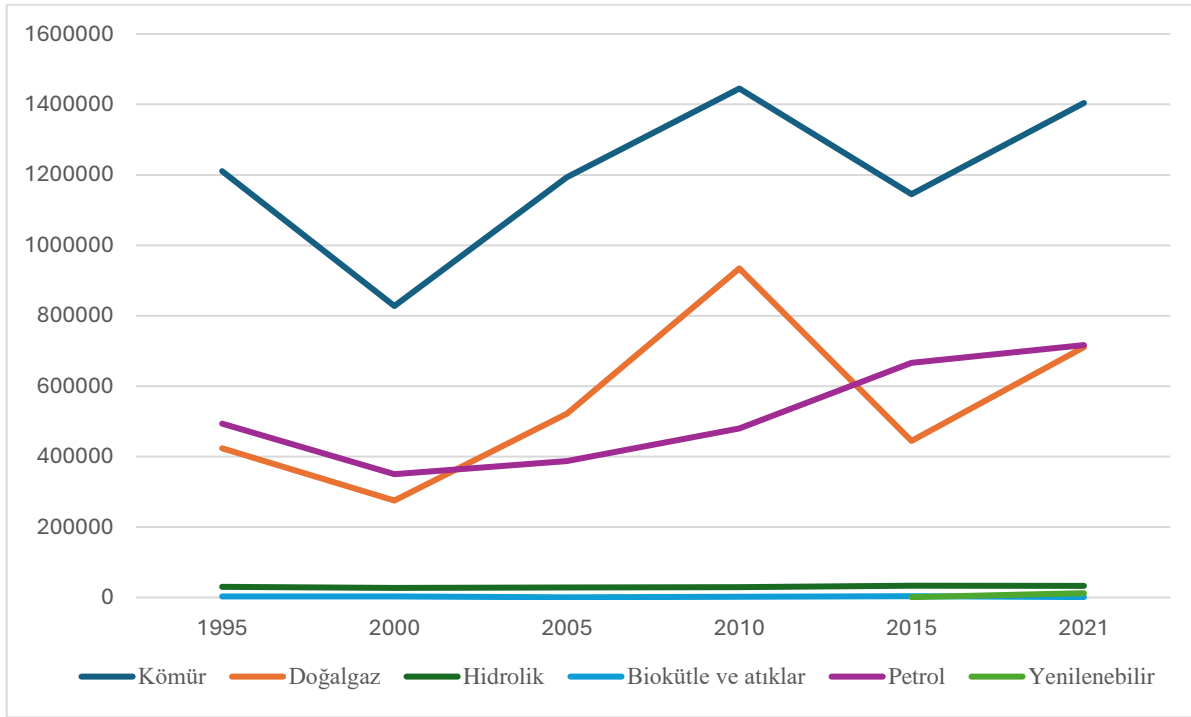
Literatürde konuyla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olması ve kaynakların dil çeşitliliği, bu çalışmanın akademik literatüre katkıda bulunma amacını pekiştirmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye ve Orta Asya dış politikasına ilişkin resmi belgeler, yerel kaynaklar, Türkçe, Rusça, İngilizce ve Fransızca dillerinde makaleler, raporlar, gazete yazıları, resmi belgeler, konferans bildirileri ve internet sitelerinde yer alan haberler detaylı olarak incelenmiştir.

2. ORTA ASYA'NIN ENERJİ POTANSİYELİ VE JEOPOLİTİK REKABET AÇISINDAN TÜRKİYE

Orta Asya, zengin enerji kaynakları ile dikkat çeken bir bölgedir ve küresel enerji güvenliği açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bölge, özellikle petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından dünya genelinde öne çıkan birkaç ülkeden birini barındırmaktadır. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi Orta Asya ülkeleri, geniş enerji kaynaklarına sahip olup, küresel enerji ticaretinde önemli birer oyuncu olarak değerlendirilmektedir (Wold Bank, 2023). Bu ülkelerin enerji kaynakları, bölgedeki büyük güçler arasındaki rekabeti derinleştirmiş ve enerjiye erişim stratejilerinde Türkiye gibi transit ülkelerin rolünü artırmıştır.

Kazakistan, dünyanın en büyük 12. petrol üreticisi olup, 30 milyar varili aşan kanıtlanmış petrol rezervleri ile dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %3'ünü elinde bulundurmaktadır. Ayrıca, Kazakistan, Hazar Denizi'nin doğu kıyısındaki Tengiz ve Kaşagan gibi devasa petrol sahalarına sahiptir. Bu rezervler, ülkenin enerji ihracatında kilit bir rol oynamaktadır ve özellikle Çin, Rusya ve Avrupa ülkeleri için önemli bir enerji kaynağı oluşturmaktadır (Delibaş, 2021).

Tablo 1: Kazakistan Kaynağa Göre Toplam Enerji Arzı (TJ) , 1990-2021

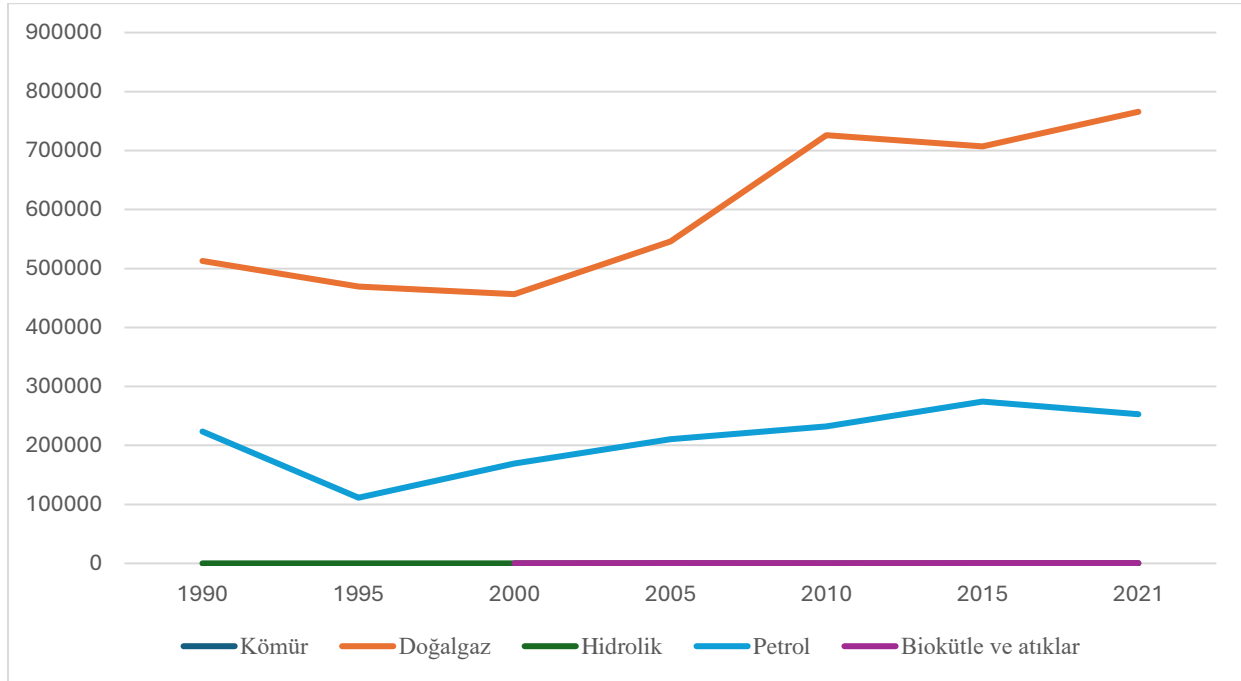
Kaynak: (IEA, 2023)

Grafikte de görüldüğü üzere, Kazakistan'ın enerji üretiminde kömür açık ara en büyük paya sahiptir. Ülkenin elektrik üretiminin %70'inin kömürden sağlanması, enerji üretiminde fosil yakıtların hakim olduğunu göstermektedir. Bu durum, enerji sektöründe çevresel etkiler ve karbon emisyonları açısından ciddi bir sorun yaratmaktadır. Kazakistan, hidroelektrik potansiyelini değerlendiren bir ülkedir. Hidroelektrik enerji, ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

%13'lük payı, temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini vurgulasa da, toplam enerji üretiminde hâlâ düşük bir orana sahiptir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının oldukça küçük bir paya sahip olması (%2), Kazakistan'ın bu alanda henüz gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir. Ülke, özellikle rüzgar enerjisinde büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu kaynaklar yeterince kullanılmamaktadır. Yenilenebilir enerjiye daha fazla yatırım yapılarak, kömüre olan bağımlılık azaltmak mümkündür. Petrol ve doğal gaz, Kazakistan'ın enerji portföyünün önemli bir parçasıdır. Doğal gaz genellikle ısıtma ve elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Petrol ise daha çok ihraç edilen bir kaynaktır. Bu kaynakların kullanımı, fosil yakıt bağımlılığının devam ettiğini göstermektedir. Kazakistan, dünyadaki en büyük uranyum rezervlerinden birine sahip olmasına rağmen, şu anda aktif bir nükleer enerji üretimi yoktur. Daha önce kullanılan Aktau'daki BN-350 reaktörü 1999 yılında kapatılmıştır. Gelecekte nükleer enerji yatırımlarının olası bir seçenek olabileceği düşünülmektedir, ancak şu anda bu alanda bir gelişme yoktur (IEA, 2023).

Türkmenistan, tahmini 19.5 trilyon metreküplük doğalgaz rezervi ile dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir (BP, 2020: 32). Türkmenistan'ın doğalgazı, Çin'e uzanan boru hatları aracılığıyla önemli ölçüde ihraç edilmekte ve bu da Çin'in enerji güvenliğinde büyük bir etkiye sahiptir.

Tablo 2: Türkmenistan Kaynağa Göre Toplam Enerji Arzı (TJ) , 1990-2021

Kaynak: (IEA, 2023)

Türkmenistan'ın enerji arzı büyük ölçüde fosil yakıtlar (özellikle doğal gaz ve petrol) üzerine kurulmuş durumdadır. Doğal gaz, ülkenin enerji arzının temelini oluştururken, diğer yenilenebilir kaynaklar ve alternatif enerji kaynakları düşük seviyelerde kalmaktadır. Türkmenistan'ın enerji üretiminde hidroelektrik, biyoyakıt gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme ihtiyacı

bulunmaktadır Ayrıca, kömür gibi kaynakların kullanımının sınırlı olması, enerji üretiminde daha temiz ve doğal gaz gibi yerel kaynakların tercih edildiğini göstermektedir.

Orta Asya'nın sahip olduğu bu zengin enerji potansiyeli, bölgedeki jeopolitik rekabeti artırmıştır. Bölgenin büyük enerji rezervlerine sahip olması, dış aktörler arasında enerjiye erişim ve bu kaynakları uluslararası piyasalara ulaştırma yarışını tetiklemiştir. Rusya, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına en çok ilgi gösteren ülkelerden biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Orta Asya cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmış, ancak enerji kaynaklarının yönetimi ve ticareti konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda Rusya, enerji politikalarını yeniden şekillendirerek bölgede etkili bir güç olma konumunu korumaya çalışmıştır. Hem bölgedeki enerji kaynaklarının kullanımını hem de bu kaynakların Avrupa ve Asya'ya ulaştırılması, Rusya'nın Orta Asya politikalarının merkezinde yer almıştır.

Rusya'nın Orta Asya üzerindeki etkisi, Çarlık dönemine kadar uzanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise bu bölgede bağımsız cumhuriyetler ortaya çıkmış, ancak enerji altyapısı büyük ölçüde Rusya'ya bağlı kalmıştır. Özellikle boru hatlarının Rusya'nın kontrolünde olması, enerji ticaretinin ve bölgesel enerji politikalarının belirleyici faktörü olmuştur (Omelicheva, 2018: 329). Sovyetler Birliği'nin mirası olan bu boru hatları, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan gibi ülkelerin dünya piyasalarına petrol ve doğal gaz ihracatını büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı hale getirmiştir (Budak, 2013: 131).

Rusya'nın Orta Asya'daki enerji politikalarının temel amacı, bölgedeki enerji kaynaklarının Batı'ya bağımsız bir şekilde ulaşmasını engellemek ve Rusya üzerinden geçen rotalarla Avrupa'ya enerji arzını kontrol altında tutmaktır. Bu stratejinin en bilinen örneklerinden biri, Kazakistan ve Türkmenistan'dan çıkan doğal gazın Rusya'nın kontrolündeki boru hatlarıyla Avrupa pazarlarına ulaştırılmasıdır. Rusya, bu enerji kaynaklarının fiyatlarını ve dağıtımını kontrol etmek suretiyle hem ekonomik hem de siyasi nüfuzunu güçlendirmiştir (Mitrova, 2024). Bunun yanı sıra Rusya; Türkmenistan ve Kazakistan ile yaptığı uzun vadeli enerji anlaşmaları ile bu ülkelerin enerji sektörlerini kendi çıkarlarına uygun şekilde yönlendirmiştir. Özellikle Türkmenistan'ın doğal gaz rezervleri, Rusya için hayati bir öneme sahiptir. Gazprom, Türkmenistan ile 2003 yılında imzaladığı anlaşma çerçevesinde bu ülkenin doğal gazının büyük bir kısmını düşük fiyatlarla satın almış ve kendi ihtiyaçlarına uygun şekilde dünya piyasalarına sunmuştur (Kanapiyanova, 2022).

Orta Asya ülkeleri, Rusya'nın enerji politikalarına çeşitli şekillerde yanıt vermiştir. Kazakistan, enerji ihracatını çeşitlendirme ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma stratejisi izlemiştir; bu doğrultuda Çin ile önemli enerji anlaşmaları yapmıştır (New Central Asia, 2024). Kazakistan'ın Hazar Denizi üzerinden Türkiye'ye ve Avrupa'ya ulaşan enerji hatlarına katılması, Rusya'nın enerji politikalarına bir "meydan okuma" olarak değerlendirilmiştir. Türkmenistan da benzer şekilde Rusya ile yaptığı enerji anlaşmalarını gözden geçirerek alternatif pazarlar arayışına girmiştir. Özellikle Çin ile inşa edilen boru hatları, Türkmenistan'ın doğal gaz ihracatını çeşitlendirmesine olanak tanımış ve Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmıştır.

Çin, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına en çok ilgi gösteren ülkelerden bir diğeridir. Çin, artan enerji ihtiyacı ve enerji güvenliği arayışları doğrultusunda Orta Asya'daki enerji politikalarını derinleştirmiş ve bölgeyle önemli enerji işbirlikleri geliştirmiştir. Orta Asya'nın enerji kaynaklarına ulaşmak, Çin'in ekonomik kalkınması ve enerji güvenliği açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Özellikle Çin'in Batı bölgelerindeki ekonomik gelişimi için bu enerji kaynakları kritik bir rol oynamaktadır (Duran ve Yılmaz, 2011: 38).

Çin'in Orta Asya ile enerji işbirliği, 1990'larda bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya cumhuriyetlerine yönelik ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle hız kazanmıştır. 1997 yılında Kazakistan ile imzalanan enerji anlaşması, Çin'in bölgede ciddi bir oyuncu olarak ortaya çıkışının ilk adımlarından biri olmuştur. Bu anlaşma ile Kazak petrolünün Çin'e ihraç edilmesi sağlanmış ve Orta Asya ile Çin arasında stratejik enerji ortaklıkları kurulmaya başlanmıştır. Aynı dönemde, Çin'in enerji güvenliği politikaları çerçevesinde, bölgede büyük boru hattı projeleri hayata geçirilmiştir. 2000'li yıllarda Çin'in Orta Asya'daki enerji yatırımları hız kazanmış, bu yatırımlar hem petrol hem de doğal gaz alanlarını kapsamıştır. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerle yapılan enerji anlaşmaları, Çin'in bölgede ekonomik ve stratejik nüfuzunu pekiştirmiştir (Yılmaztürk, 2019: 159).

Çin'in Orta Asya'ya yönelik enerji politikalarının arkasında yatan temel faktör, enerji güvenliğini sağlama hedefidir. Çin, dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden biri olarak, ithal ettiği enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve özellikle Rusya ve Orta Doğu'ya olan bağımlılığını azaltmak istemektedir. Bu bağlamda Orta Asya, hem jeopolitik konumu hem de sahip olduğu enerji kaynakları ile Çin'in enerji güvenliği stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Çin, enerji kaynaklarına erişimini garanti altına almak için Orta Asya'da büyük çaplı boru hattı projelerine yatırım yapmıştır (Eyl-Mazzega, 2023). Özellikle Türkmenistan ile Çin arasında inşa edilen Türkmenistan-Çin Doğalgaz Boru Hattı, Çin'in Orta Asya enerji politikalarının en somut göstergelerinden biridir. 2009 yılında devreye giren bu boru hattı, yıllık 40 milyar metreküp doğal gazın Türkmenistan'dan Çin'e taşınmasını sağlamaktadır ve bu proje Çin'in enerji güvenliği açısından kritik bir öneme sahiptir (Kanapiyanova, 2022: 232-233).

Çin'in Orta Asya enerji politikalarında boru hatları diplomasisi önemli bir yer tutmaktadır. 2000'li yıllarda hayata geçirilen Kazakistan-Çin Petrol Boru Hattı, Çin'in bölgedeki enerji yatırımlarının en büyük projelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu boru hattı, Kazakistan'ın Aktobe bölgesinden başlayarak Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne kadar uzanmakta olup yıllık 20 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahiptir (KCP, 2024). Aynı zamanda, Çin'in bölgede yaptığı büyük enerji altyapı yatırımları, sadece boru hatları ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda enerji üretim tesisleri ve petrol rafinerileri gibi projeleri de kapsamıştır. Çin, Orta Asya'da enerji yatırımlarını artırırken, bu yatırımlarını geniş bir ticaret ve altyapı projeleri ağına entegre etmeyi amaçlamıştır. Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi, Orta Asya'daki enerji projeleri ile lojistik altyapı projelerini birleştirerek bölgedeki enerji ve ticaret yollarını genişletmeyi hedeflemiştir. "Bir Kuşak, Bir Yol" kapsamında yapılan enerji projeleri, Çin'in bölgedeki ekonomik varlığını güçlendirmiştir.

Çin'in Orta Asya'daki artan enerji yatırımları, bölgedeki diğer büyük aktörler, özellikle Rusya ve ABD, tarafından yakından izlenmektedir. Rusya, Orta Asya'daki enerji kaynakları üzerindeki etkisini kaybetmek istemediği için Çin'in enerji politikalarını dikkatle takip etmekte, ancak Orta Asya'daki ülkelerle Çin arasında imzalanan enerji anlaşmalarına doğrudan müdahale etmemektedir. Öte yandan, ABD, Çin'in Orta Asya'da artan etkisini küresel enerji güvenliği bağlamında bir tehdit olarak görmektedir. Bölgedeki Orta Asya ülkeleri ise Çin'in enerji yatırımlarını memnuniyetle karşılamakta, bu yatırımları hem ekonomik kalkınmalarını hızlandırmak hem de enerji gelirlerini artırmak için bir fırsat olarak değerlendirmektedir.

Türkmenistan ve Kazakistan, Çin'in enerji yatırımlarından en çok yararlanan ülkeler arasında yer almakta ve Çin ile güçlü stratejik ortaklıklar geliştirmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere Rusya ve Çin, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına en çok ilgi gösteren ülkelerden ikisidir. Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki tarihsel etkisini sürdürmeye çalışırken, Çin "Bir Kuşak, Bir Yol" kapsamında bölgeyi küresel ekonomik ağlarına dahil etmektedir (Mamakhatov ve Mallah, 2021). Bu iki ülkenin bölgedeki etkisi, enerji koridorlarının yönünü ve bölgesel işbirliklerinin doğasını şekillendirmektedir. Türkiye, bu rekabet ortamında kendine önemli bir rol biçmiştir. Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkileri, hem enerji güvenliğini sağlamaya yönelik stratejiler hem de tarihsel ve kültürel bağlar üzerine kurulu olmuştur ve Orta Asya enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasında bir transit ülke olarak kilit bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin "enerji köprüsü" rolü, hem Batı ülkelerine enerji sağlayan bir transit hat olma konumunu hem de enerji güvenliği stratejilerini güçlendirme yönündeki çabalarını yansıtmaktadır (Sarıbaş, 2008: 51).

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğalgaz boru hattı, Türkiye'nin bu stratejik konumunu güçlendiren en önemli projelerin arasında yer almıştır. BTC, Azerbaycan'ın Hazar Denizi kıyısındaki petrolünün Gürcistan üzerinden Akdeniz'e taşınmasını sağlayan bir boru hattı olup, bölgedeki enerji kaynaklarının Batı'ya ulaşmasında kritik bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde BTE boru hattı, Azerbaycan doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyarak Avrupa'nın enerji çeşitlendirme çabalarına katkı sağlamaktadır. Bu projeler, Türkiye'nin enerji güvenliği açısından önemini artırmakla kalmayıp, Orta Asya enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında alternatif bir rota sunmaktadır (Güler, 2024, s. 461).

Orta Asya'nın enerji kaynaklarına erişim, aynı zamanda Türkiye'nin bölgesel ve küresel güçlerle olan ilişkilerini şekillendirmektedir. Rusya ile Türkiye arasındaki enerji ilişkileri, hem işbirliği hem de rekabet unsurlarını barındırmaktadır. Türkiye, Rusya'dan doğal gaz ithalatına büyük oranda bağımlı olmasına rağmen, Orta Asya enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesiyle bu bağımlılığı azaltma yönünde adımlar atmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile enerji işbirliği, AB'nin enerji arz güvenliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Orta Asya'dan Avrupa'ya enerji akışını sağlayacak boru hattı projeleri, hem Türkiye'nin transit ülke konumunu güçlendirmekte hem de AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik çabalarını desteklemektedir (Tastan, 2022).

Türkiye, jeopolitik konumunu kullanarak, Hazar Havzası'ndan Avrupa'ya enerji taşımacılığında kritik bir enerji koridoru olmayı amaçlamaktadır. Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve gelecekteki Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) gibi projeler, Türkiye'nin bu stratejisinin en önemli unsurlarıdır. TANAP, Azerbaycan gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyan bir projedir ve bu projede Orta Asya'dan gelecek gazın Avrupa'ya ulaştırılmasında önemli bir aşama kaydedilmiştir. TANAP ve BTC gibi projeler, Türkiye'nin enerji transit ülkesi olma konumunu güçlendirmiştir. Bu projeler sayesinde Türkiye hem kendi enerji güvenliğini sağlamayı hem de bölgesel ve küresel enerji piyasalarında daha etkili bir oyuncu olmayı başarmıştır. Aynı zamanda bu projeler, Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmalarına da yardımcı olmuştur (Önce ve Paksoy, 2015: 744-745).

Son yıllarda, Türkiye, Orta Asya'da yenilenebilir enerji alanında da yatırım fırsatları aramaktadır. Özellikle Kazakistan ve Türkmenistan ile yapılan işbirliği projeleri, Türkiye'nin Orta Asya'daki

enerji yatırımlarını çeşitlendirme çabalarının bir parçasıdır. Türkiye'nin yenilenebilir enerji alanında geliştirdiği politikalar, Orta Asya'daki enerji işbirliklerini genişletme ve bölgedeki enerji pazarına daha fazla entegre olma hedefini taşımaktadır. Ayrıca, Türkiye, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) aracılığıyla bölgedeki enerji altyapısının geliştirilmesine yönelik teknik destek sağlamaktadır. Bu projeler, Türkiye'nin bölgeyle olan işbirliğini sadece enerji ticareti alanında değil, aynı zamanda teknolojik ve teknik işbirliği alanında da güçlendirmektedir (Tanrısever, 2021).

3. BÖLGESEL ENERJİ İŞBİRLİĞİ AÇISINDAN FIRSATLAR VE ENGELLER

Orta Asya'nın enerji kaynakları, küresel enerji güvenliği ve bölgesel ekonomik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye, bu bölgedeki enerji işbirliği fırsatlarını değerlendirerek hem enerji arz güvenliğini hem de bölgesel işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ancak, bu iş birliklerinin önünde önemli engeller de bulunmaktadır.

Türkiye'nin Orta Asya ile enerji işbirliğini genişletme yolundaki en büyük fırsatlarından biri, bölgedeki ülkelerin enerji zenginliğidir. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, bu enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara taşıyan transit bir ülke olarak kritik bir rol oynayabilecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji kaynaklarına erişim, hem iç enerji arz güvenliğini artırabilecek hem de Türkiye'yi enerji geçiş hatları açısından kilit bir konuma getirebilecektir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğalgaz boru hattı projeleri, Türkiye'nin Orta Asya ile enerji işbirliğini genişletme çabalarının en önemli başarıları arasında yer almaktadır. BTC, Hazar Denizi'nden gelen petrolün Gürcistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e ulaşmasını sağlarken, BTE boru hattı Azerbaycan doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımaktadır (Güler, 2024). Bu projeler, hem Türkiye'nin enerji güvenliğini güçlendirmektedir hem de bölgedeki enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaşmasına alternatif bir rota sağlamaktadır.

Bir diğer önemli fırsat, Orta Asya ülkelerinin küresel enerji piyasalarına daha fazla entegre olma çabalarıdır. Bu ülkeler, hem Rusya hem de Çin'e olan enerji bağımlılıklarını azaltma ve alternatif pazarlarla ilişkilerini geliştirme eğilimindedir. Bu noktada Avrupa Birliği ve diğer Batılı ülkelerle güçlü ticari ilişkileri sayesinde Türkiye, Orta Asya ülkelerine Batı ile entegrasyon konusunda stratejik bir ortak olma fırsatına sahiptir. Avrupa'nın enerji güvenliğini artırma ve Rusya'ya bağımlılığını azaltma stratejileri, Türkiye'yi Orta Asya enerji kaynaklarının Batı'ya ulaşmasında vazgeçilmez bir transit ülke haline getirebilecektir (Dursun, 2011: 252).

Orta Asya ile enerji işbirliğini genişletmeye yönelik bu fırsatlara rağmen, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu önemli engeller bulunmaktadır. Bunların başında, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin bölgedeki güçlü etkisi gelmektedir. Rusya, uzun yıllardır Orta Asya enerji altyapısının büyük bir bölümünü kontrol etmekte ve bu ülkelerin enerji ihracatını Moskova üzerinden gerçekleştirmelerini teşvik etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin enerji işbirliği çabalarını sınırlayabilir. Ayrıca, Rusya'nın Orta Asya'daki siyasi ve askeri etkisi, bölgedeki enerji işbirliklerinin Rusya'nın çıkarlarına zarar vermeyecek türde şekillendirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir (Kısacık, 2012).

Çin, özellikle “Bir Kuşa, Bir Yol” kapsamında bölgeye büyük yatırımlar yapmış ve Orta Asya'dan geçen enerji koridorları üzerindeki etkisini artırmıştır. Çin, Türkmenistan'dan doğal gaz ithalatını artırarak bölgedeki enerji kaynaklarına erişimini sağlamlaştırmıştır. Bu durum, Türkiye'nin enerji işbirliği kurma çabalarında Çin ile doğrudan rekabete girmesi anlamına gelmektedir. Çin'in Orta Asya ülkelerine sunduğu büyük ekonomik teşvikler, Türkiye'nin bölge ülkeleri ile enerji alanında işbirliği geliştirmeyi zorlaştırabilir.

Bölgesel işbirliğinin önündeki bir diğer engel ise altyapı eksiklikleri ve siyasi istikrarsızlıklardır. Orta Asya'da enerji nakil hatları ve enerji üretim tesislerinin modernizasyonu için büyük yatırımlar gerekmektedir. Ancak, bu yatırımların yapılmasındaki yavaşlık ve bölgedeki bazı ülkelerin iç siyasi belirsizlikleri, Türkiye'nin enerji işbirliği projelerini geciktirebilir veya engelleyebilir. Ayrıca, bölge ülkeleri arasında siyasi ve ekonomik rekabetin de işbirliği fırsatlarını sınırladığı gözlemlenmektedir (Budak, 2013: 137).

Son olarak, hukuki ve düzenleyici engeller, Türkiye'nin Orta Asya enerji pazarlarına erişimini zorlaştırmaktadır. Orta Asya ülkeleri arasında enerji politikalarının ve düzenleyici çerçevelerin farklılık göstermesi, uzun vadeli işbirliği anlaşmalarının uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Bölgedeki enerji kaynaklarına yapılan yatırımların sürdürülebilir olması ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi hem zaman hem de maliyet açısından önemli zorluklar doğurmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin Orta Asya enerji politikalarındaki rolü, bölgesel jeopolitik rekabetin ve işbirliğinin etkisiyle şekillenen önemli bir stratejik unsurdur. Orta Asya'nın sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve bu kaynakların dünya enerji piyasalarındaki önemi, Türkiye'ye hem enerji güvenliği hem de uluslararası enerji geçiş hatları üzerinde kritik bir aktör olma fırsatı sunmaktadır. Türkiye, bu bağlamda sadece enerji arz güvenliğini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Orta Asya ülkeleriyle kurduğu işbirlikleriyle bölgesel düzeydeki ilişkilerini güçlendirmiştir. Türkiye'nin enerji koridoru olarak yükselen rolü, hem Batı ile Doğu arasındaki enerji geçişini sağlamada hem de Orta Asya ülkeleri ile güçlü ekonomik bağlar kurmada önemli bir işlev görmüştür.

Orta Asya, tarihi ve stratejik olarak Türkiye'nin dış politikasında öncelikli bir konuma sahiptir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri, dünya enerji piyasalarında önemli birer oyuncu haline gelmiştir. Türkiye, bu ülkelerle hem kültürel ve tarihsel bağlarını kullanarak hem de stratejik çıkarlarını gözeterek enerji alanında işbirliği geliştirme yoluna gitmiştir. Özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) projeleri, Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji kaynaklarını uluslararası piyasalara taşıyan önemli girişimlerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu projeler, Türkiye'nin hem enerji arz güvenliğini sağlama hem de Batı ülkelerine enerji taşımada bir köprü olma hedefini gerçekleştirmesine katkı sağlamıştır.

Türkiye'nin enerji politikalarının başarısında, Rusya ve Çin gibi büyük güçlerin bölgedeki etkisinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Özellikle Rusya'nın bölgedeki enerji altyapısı üzerindeki kontrolü ve Çin'in artan ekonomik etkisi, Türkiye'nin manevra alanını kısıtlayan faktörler arasında yer almaktadır. Rusya, Sovyetler Birliği döneminden miras kalan boru hatlarıyla Orta Asya

ülkelerinin dünya enerji piyasalarına erişimini kontrol etmekte ve bu ülkelerin enerji ihracatını büyük ölçüde kendi toprakları üzerinden gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Çin ise "Bir Kuşak Bir Yol" projesi ile bölgedeki enerji kaynaklarına doğrudan erişim sağlamak amacıyla büyük yatırımlar yapmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji kaynaklarına erişimini ve bölgedeki işbirliği çabalarını zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji politikalarının başarıya ulaşabilmesi için bölgedeki ülkelerle daha güçlü işbirlikleri kurması gerekmektedir. Orta Asya ülkeleri, özellikle Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, sahip oldukları zengin enerji rezervleri ile dünya enerji piyasalarında önemli aktörlerdir. Türkiye, bu ülkelerle enerji alanında işbirliğini derinleştirerek hem kendi enerji arz güvenliğini artırabilir hem de bölgedeki enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında kritik bir transit ülke rolü üstlenebilir. Aynı zamanda, Türkiye'nin Orta Asya'da yenilenebilir enerji yatırımlarını artırması, fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltarak enerji işbirliğini çeşitlendirme fırsatı sunacaktır. Bu sayede Türkiye, enerji politikalarında daha sürdürülebilir bir strateji izleyebilir.

Ancak Türkiye'nin enerji işbirliği çabalarının önünde önemli engeller de bulunmaktadır. Bunların başında bölgedeki altyapı eksiklikleri ve siyasi istikrarsızlıklar gelmektedir. Orta Asya'da enerji nakil hatlarının modernizasyonu ve yeni enerji üretim tesislerinin inşası için büyük yatırımlar gerekmektedir. Ancak bu yatırımların hayata geçirilmesindeki yavaşlık, Türkiye'nin enerji işbirliği projelerini geciktirebilir veya engelleyebilir. Ayrıca, Orta Asya ülkeleri arasındaki siyasi ve ekonomik rekabet de enerji işbirliği fırsatlarını sınırlamaktadır. Türkiye, bu engelleri aşmak için bölge ülkeleriyle daha güçlü diplomatik ilişkiler kurmalı ve enerji işbirliği projelerine daha fazla yatırım yapmalıdır.

Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji politikalarını etkileyen bir diğer faktör, bölgedeki hukuki ve düzenleyici çerçevelerin farklılık göstermesidir. Orta Asya ülkeleri arasında enerji politikalarının ve düzenleyici çerçevelerin uyumsuzluğu, uzun vadeli işbirliği anlaşmalarının uygulanmasını zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktadır. Bu durum, Türkiye'nin bölgedeki enerji yatırımlarının sürdürülebilir olmasını engelleyebilir ve enerji projelerinin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için daha fazla zaman ve maliyet gerektirebilir.

Tüm bu zorluklara rağmen Türkiye, Orta Asya'da enerji işbirliğini geliştirme konusunda önemli fırsatlara sahiptir. Bölgenin enerji zenginliği, Türkiye'nin hem kendi enerji arz güvenliğini sağlaması hem de uluslararası enerji piyasalarında daha etkili bir oyuncu haline gelmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Türkiye, Batı ile güçlü ticari ve siyasi ilişkileri sayesinde Orta Asya ülkelerinin küresel enerji piyasalarına entegrasyonunda stratejik bir ortak olarak rol alabilir. Özellikle Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltma çabaları, Türkiye'yi Orta Asya enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında vazgeçilmez bir transit ülke haline getirebilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Orta Asya'daki enerji politikaları hem bölgesel işbirliği fırsatlarını hem de jeopolitik rekabetin zorluklarını içeren bir stratejik denge üzerine kuruludur. Türkiye, bu stratejik dengeyi koruyarak bölgedeki enerji işbirliğini güçlendirebilir ve uzun vadede bölgedeki enerji güvenliği açısından kritik bir rol oynamaya devam edebilir.

KAYNAKÇA

BATSAÏKHAN, U., ve DABROWSKI, M. (2017). “Central Asia — twenty-five years after the breakup of the USSR”, *Russian Journal of Economics*, 3(3), 296–320.

BP. (2020). *Statistical Review of World Energy 2020*. London: BP.

BUDAK, T. (2013). “Orta Asya’da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, 5(9), 125-142.

DELİBAŞ, A. (2021). “Kazakistan’da Yükselen Çin Varlığı ve İran”, <https://iramcenter.org/kazakistanda-yukselen-cin-varligi-ve-iran-458> (24.05.2024)

DURAN, H., ve YILMAZ, K. K. (2011). “Devi Bağlayan Bağlar: Çin’in Orta Asya Enerji Kaynaklarındaki Çıkarı”, *International Conference on Eurasian Economies 36-43*, Manas University Press, Bishkek

DURUN, S. (2011). “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası Ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Yayınları*, Ankara

EYL-MAZZEGA, M.-A. (2023). “The Security of Energy Supply: China’s Desire to Control its Dependencies” IFRI: <https://ifrimaps.org/en/china-united-states-europe-off-balance/geopolitical-challenges-2/the-security-of-energy-supply-china-s-desire-to-control-its-dependencies-1> (15.06.2024)

GÜLER, A. (2024). *Avrupa Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanmasında Türkiye’nin Stratejik Önemi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 455-470.

HUSEYNOV, Y. (2017). “Geopolitics of the Republic of Turkey’s Energy Policy”, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(3), 337-344.

IEA. (2023). “Energy Statistics Data Browser”, <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-tools/energy-statistics-data-browser?country=KAZAKHSTAN&fuel=Energy%20supply&indicator=TESbySource> (28.05.2024)

IEA. (2023). “Energy Statistics Data Browser”, <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-tools/energy-statistics-data-browser?country=TKM&fuel=Energy%20supply&indicator=TESbySource> (29.05.2024)

KANAPIYANOVA, Z. (2022, Kasım). “Türkmenistan’ın Doğal Gaz İş Birlikleri ve Projeleri”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15), 225-242.

KANAPIYANOVA, Z. (2022). “Turkmenistan-Russia Energy Cooperation in the Context of Natural Gas Trading” <https://www.eurasian-research.org/publication/turkmenistan-russia-energy-cooperation-in-the-context-of-natural-gas-trading/> (11.06.2024)

KASIM, M. (2020). “Orta Asya’nın Ekonomik Gelişimi: Kuşak Ve Yol Girişimi’nin Getirdiği Fırsatlar Ve Zorluklar”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 55-73.

- KCP. (2024). “Kazakhstan-China Pipeline”, <https://www.kcp.kz/?language=en> (11.07.2024)
- KISACIK, S. (2012). “Rusya’nın Enerji Politikaları Bağlamında Orta Asya Ülkeleriyle İlişkileri” <https://politikaakademisi.org/2012/12/23/rusyanin-enerji-politikalari-baglaminda-orta-asya-ulkeleriyle-iliskileri/> (23.07.2024)
- KÖSTEM, S. (2019). “The Power of the Quiet? Turkey’s Central Asia Strategy”, <https://www.ispionline.it/en/publication/power-quiet-turkeys-central-asia-strategy-24069> (05.06.2024)
- MAMAKHATOV, T., ve MALLAH, J. M. (2021). “The role of the SCO countries in ensuring China’s energy security”, *RUDN Journal of Economics*, 29(4), 653-663.
- MİTROVA, T. (2024). “Russia’s Expanding Energy Ties in Central Asia”, <https://www.energypolicy.columbia.edu/russias-expanding-energy-ties-in-central-asia/> (09.06.2024)
- NEW CENTRAL ASİA. (2024). “Kazakhstan, China Ink \$3.7 Billion Deals, Deepen Energy Ties”, <https://www.newscentralasia.net/2024/07/03/kazakhstan-china-ink-3-7-billion-deals-deepen-energy-ties/#:~:text=Kazakhstan%20and%20China%20solidified%20their,in%20Astana%2C%20according%20to%20Kazinform.&text=Memorandum%20of%20Understanding%20between%20Samru> (22.07.2024)
- OMELİCHEVA, M. Y. (2018). “Russia's Foreign Policy in Central Asia”, A. P. Tsygankov (Dü.) içinde, “Routledge Handbook of Russian Foreign Policy” (s. 325-337). Oxfordshire, UK: Routledge Publisher.
- ÖNCE, A. G., ve PAKSOY, S. (2015). “Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi’nin (Tanap) Bölge Ekonomisi Ve Barişi Açısından Önemi”, I. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress Proceeding Book (s. 733-750). İstanbul: Ulaştırma ve Lojistik Kongreleri.
- ÖZKAN, G. (2010). “Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği”, *Gazi Akademik Bakış*, 4(7), 17-40.
- ÖZSOY, B., SİPAHİ, E. B., ve SAYIN, Y. (2022). “Orta Asya’da Enerji Politikaları ve Küresel Rekabet Bağlamında Türkiye’nin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme” *Gazi Akademik Bakış*, 15(30), 303-328.
- ROLLAND, N. (2017). “China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative”, Washington, D.C: National Bureau of Asian Research.
- SARIBAŞ, N. (2008). “Geopolitics Of European Energy Security And The Turkish Link”, Ç. ERHAN içinde, *Trans-Avrupa Güveblik Sorunları* (s. 47-53). Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma Ve Uygulama Merkezi.
- STOŠIĆ, S. (2023). “Geopolitical Dimension of the Old and the Modern Silk Road”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 37-54.

TANRISEVER, O. F. (2021). “Türkiye’nin Türk Cumhuriyetleri ile İlişkilerinde Enerji Boyutu”, <https://kriterdergi.com/dosya-turk-dunyasi/turkiyenin-turk-cumhuriyetleri-ile-iliskilerinde-enerji-boyutu> (23.07.2024)

TASTAN, K. (2022). “Turkey and European Energy (In)Security What Role for Turkey in European Energy Security Following the Russian Invasion of Ukraine?”, <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C38/> (14.07.2024)

WORLD BANK. (2023). “Central Asia Water & Energy Program”, <https://www.worldbank.org/en/region/eca/brief/cawep> (12.05.2024)

YILMAZTÜRK, H. H. (2019). “Başat Güç Olma Yolunda Çin: Enerji Ve Pazar İhtiyacı Bağlamında Afrika Politikaları”, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(2), 156-170.

YÜCE, M. (2022). “Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye ile İlişkiler”, SETA , Ankara